

*Mirosława Pluta-Olearnik**

USŁUGI EDUKACYJNE SZKÓŁ WYŻSZYCH W POLSCE WOBEC ROZWOJU NOWYCH TECHNOLOGII

1. Wprowadzenie

Celem referatu jest analiza i ocena przekształceń w procesie edukacji na poziomie szkół wyższych pod wpływem wdrażania nowych technologii informatyczno-telekomunikacyjnych. Obserwowane kierunki zmian w strategii działania wielu polskich szkół wyższych są odpowiedzią na nowe wyzwania w procesie kształcenia, wywołane niespotykanym wcześniej postępem technologicznym, dynamiką zmian gospodarczych, rosnącymi oczekiwaniami rynku pracy, procesami globalizacji obejmującymi również sferę edukacji. Dotyczą one zarówno uczelni państwowych, i niepaństwowych, o profilu akademickim i zawodowym, oferujących kształcenie techniczne, ekonomiczne i humanistyczne.

Przedmiotem rozważań są tu przede wszystkim usługi edukacyjne polskich uczelni oferujących programy kształcenia w zakresie ekonomii, zarządzania i marketingu. Problematyka referatu obejmuje w szczególności następujące zagadnienia:

1. Cele i uwarunkowania rozwoju systemu kształcenia na podstawie nowych technologii.
2. Stan obecny i nowe inicjatywy polskich uczelni ekonomicznych w przygotowaniu oferty kształcenia z wykorzystaniem nowych technologii.
3. Doświadczenia zagranicznych uczelni biznesowych w kształceniu na odległość.
4. Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2010 r.

* Dr hab., Katedra Handlu i Marketingu, Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu.

2. Cele i uwarunkowania rozwoju systemu kształcenia na podstawie nowych technologii

Polskie szkolnictwo wyższe musi obecnie bardziej niż kiedykolwiek uwzględniać nowe zjawiska w procesach kształcenia na świecie, a zwłaszcza w Europie – stanowi to bowiem jeden z warunków aktywnego uczestnictwa w tych zmianach i zmniejszenia istniejącego dystansu.

Globalny handel, technologie informacyjne, rozwiązania telekomunikacyjne czy odkrycia naukowe przyczyniają się do transformacji gospodarek w podobnym kierunku. Wszystkie te zjawiska zmierzają do budowy społeczeństwa opartego na wiedzy, informacji. Zarówno dla jednostek, jak i dla społeczeństw, zdolności i kwalifikacje stają się najważniejszymi dobrami, a e-economy (gospodarka elektroniczna) przekracza granice poszczególnych krajów. Edukacja powinna zapewnić człowiekowi nabycie praktycznych umiejętności i zdolności logicznego myślenia, które umożliwiają mu utrzymanie się na powierzchni ekonomii globalnej opartej na wiedzy. W świetle tego do kluczowych zagadnień związanych z edukacją należy zaliczyć:

- nabywanie nowych umiejętności i kwalifikacji w procesie kształcenia,
- nieustające kształcenie, obejmujące również okres aktywności zawodowej,
- pokonywanie w procesie edukacji widocznych różnic w technologii cyfrowej.

Pierwsze wyzwanie dotyczy pytania, które z podstawowych umiejętności i kwalifikacji powinien posiadać student, by sprawnie funkcjonować w społeczeństwie wiedzy i informacji. Dla wielu są to umiejętności związane z technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi (*ICT – Information and Communication Technology*). Trudno zaprzeczyć, że takie umiejętności ułatwiają jednostkom funkcjonowanie w gospodarkach wdrażających e-economy, ale równie ważne są takie umiejętności, jak znajomość języków obcych czy zasad przedsiębiorczości. Chodzi więc – z jednej strony – o zachowanie określonych proporcji w edukacji społeczeństwa o modelu europejskim, a z drugiej strony o to, by wykorzystując niespotykane dotychczas możliwości technologiczne, skutecznie kształtować wiedzę i umiejętności studentów w wielu innych obszarach.

Drugim kluczowym zagadnieniem jest nieustające kształcenie przez całe życie (*Life-Long Learning*). Wraz z przyspieszeniem rozwoju technologicznego i kumulacją nowej wiedzy zdobyte w szkole i w praktyce umiejętności i kwalifikacje dezaktualizują się. Istnieje potrzeba ciągłego uaktualniania nabytych umiejętności. Jest to wyzwanie dla całego społeczeństwa, w którym nauczyciele, pracodawcy i organizacje społeczne mają ważną rolę do odegrania w edukacji nie tylko w szkole czy na uniwersytecie (w nauczaniu formalnym), ale także w tworzeniu programu i form nieustającego kształcenia. Społeczeństwo oparte na wiedzy i informacji nie może istnieć bez nieustannego kształcenia, te podejścia pozostają we wzajemnym związku.

Naukowcy udowadniają, że nieuchronnie – w ciągu całego życia – będziemy mieć do czynienia z gwałtownym i stałym postępem naukowo-technicznym oraz krótkim czasem wdrażania nowych wynalazków w praktyce. Wskutek unowocześniania procesów produkcyjno-usługowych i wzrostu standardów wytwarzania będą rosły wymagania wobec pracowników. W warunkach konkurencji na rynku pracy niezbędne stanie się podnoszenie swoich kwalifikacji, a także zmiana zawodu. Nieaktualna staje się zasada, jaką kierowało się społeczeństwo industrialne: 20 lat nauki, a następnie 40 lat pracy (aż do wieku emerytalnego) i korzystania z nabytej wiedzy. W społeczeństwie opartym na wiedzy, pod wpływem nowych technologii i przyrostu wiedzy, co 5–10 lat będą zmieniać się formalne wymagania związane z wykonywaniem zawodu – pracownik będzie zmuszony do podnoszenia kwalifikacji bądź do zmiany zawodu. Nienadążanie za zmianami może oznaczać utratę pracy i społeczne wykluczenie¹.

Trzecie wyzwanie to pokonywanie różnic w technologii cyfrowej. Chodzi tu o problem widocznego podziału, z punktu widzenia korzystania z technologii cyfrowej, pomiędzy aktualnym liderem – USA a Europą oraz między poszczególnymi krajami europejskimi. Dla przykładu, jeśli odniesiemy się do kryterium liczby użytkowników Internetu, to dla Polski porównanie to nadal wypada niekorzystnie:

- w krajach skandynawskich ok. 10 mln osób, czyli ponad 60% gospodarstw domowych ma dostęp do sieci, a ich liczba widocznie wzrasta – szacuje się, że w roku 2003 sieć obejmie 17 mln osób,
- potencjał internetowy rynku niemieckiego jest jeszcze większy, gdyż ok. 30 mln osób ma dostęp do sieci, w tym 48% to osoby powyżej 14 lat,
- w Polsce w ostatnich dwóch latach odnotowujemy wprawdzie znaczący wzrost liczby osób korzystających z Internetu, ale nadal jest to niewystarczający poziom. Według badań firmy SMG/KRC z roku 2003, w Polsce jest 5,2 mln użytkowników Internetu, co daje 44% wzrost w porównaniu z rokiem 2002².

Inną bardzo istotną kwestią jest obserwowana przepaść między liczbą miejsc pracy w sektorze ICT w samej Europie (jedna na cztery oferty pracy pochodzi z sektora ICT) a niewystarczającą liczbą wykwalifikowanych kandydatów, którzy mogliby te miejsca zapełnić. Niezwykle ważną inicjatywą jest wobec tego intensywny proces komputeryzacji edukacji i rozwój jej nowej formy, tj. edukacji na odległość z wykorzystaniem nośników elektronicznych oraz dostępu do sieci internetowej (e-learning). Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że wprowadzenie do procesu kształcenia nowoczesnej formy e-learning wiąże się z zasobami systemu edukacji. Chodzi

¹ *Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego*, raport UNDP, Warszawa 2002, s. 16, 61.

² K. Drozdowski, *Coraz więcej internautów*, „Magazyn internetowy WWW” 2003, nr 3, s. 29.

tu o takie elementy, jak: wyposażenie uczelni w multimedialne komputery i dostęp do Internetu, znajomość technik cyfrowych w środowisku nauczycieli-wykładowców i słuchaczy-studentów, rozwój usług i oprogramowania edukacyjnego, rozwój współpracy pomiędzy uczelniami – otwarcie edukacji na świat jako czynnik mobilizujący do zmian i rozwoju edukacji.

3. Stan obecny i inicjatywy polskich uczelni ekonomicznych w przygotowaniu nowych form kształcenia

Nowe rozwiązania w dziedzinie ICT pozwalają na nie spotykany dotychczas rozwój oferty edukacyjnej szkół wyższych oraz dają możliwość poszerzenia rynku i dotarcia do nowych grup studentów bez względu na miejsce ich zamieszkania. Można wyróżnić trzy podstawowe obszary zastosowań nowych rozwiązań technologicznych w działalności edukacyjnej szkół wyższych.

1. Podniesienie atrakcyjności oferty na studiach stacjonarnych oraz niestacjonarnych, np. poprzez wykłady uznanych autorytetów, sesje naukowe, wykłady inauguracyjne dostępne dzięki takim rozwiązaniom technologicznym, jak: videokonferencje, telewizja satelitarna.

2. Wsparcie procesu dydaktycznego (wykładów, ćwiczeń) materiałami udostępnianymi przez uczelnię w formie elektronicznej, np. na potrzeby samokształcenia (materiały dydaktyczne w formie CD) lub szkolenia poprzez udział w grach symulacyjnych (symulacje komputerowe).

3. Studia na odległość (*distance learning*) pozwalające na podjęcie nauki rozproszonym terytorialnie studentom – studia w Internecie lub z wykorzystaniem innych nowoczesnych form komunikacji.

Bezpośrednio z procesem kształcenia na odległość związany jest tzw. **portal edukacyjny**. Jego celem jest stworzenie – na bazie platformy programowej – centralnego ośrodka do prowadzenia wszystkich działań związanych z kształceniem na odległość. Portal edukacyjny powinien stwarzać możliwości właściwej pracy zarówno studium, jak i wykładowcom oraz opiekunom studentów, a także administracji uczelni. Możemy mówić już o polskich doświadczeniach w stosowaniu przez uczelnie nowych technologii w procesie kształcenia. Liczba szkół wyższych poszerzających tradycyjną ofertę edukacyjną o rozwiązania e-learning wzrasta w dość szybkim tempie. Wśród ofert edukacyjnych pojawiły się w latach 2001–2003 programy studiów z dziedziny ekonomii oraz zarządzania i marketingu, przy czym widoczna jest tutaj dominacja ofert szkół niepaństwowych. Oczywiście część z nich proponuje jedynie studia wspomagane Internetem oraz nowoczesnymi nośnikami wiedzy (np. CD, wideo, DVD), inne zaś wprowadzają formy synchronicznego kształcenia (np. dyskusje grupowe w Internecie). Jest również przykład uczelni wykorzystującej łącza

telewizji satelitarnej do realizacji zajęć na odległość w swoich oddziałach zamiejscowych (zob. tab. 1).

Drugim obszarem unowocześniania dydaktyki uczelni jest kierunek informatyka – tutaj obok kilku ofert edukacyjnych szkół niepaństwowych, znaczącymi osiągnięciami wyróżniają się szkoły wyższe państwowe (zwłaszcza Politechnika Warszawska).

Tabela 1

Kształcenie z wykorzystaniem nowych technologii na kierunku ekonomia oraz zarządzanie i marketing – oferta polskich uczelni w 2003 r.

Lp.	Uczelnia	Kierunek	Typ studiów
1	Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Poznaniu	Zarządzanie i marketing	Studia licencjackie, system zaoczny
2	Polski Uniwersytet Wirtualny – jednostka międzyuczelniana UMCS w Lublinie i WSHE w Łodzi	Zarządzanie i marketing	Studia licencjackie, system eksternistyczny
3	Wyższa Szkoła Biznesu w Nowym Sączu	Zarządzanie i marketing	Uzupełniające studia magisterskie, system zaoczny
4	Wyższa Szkoła Zarządzania The Polish Open University	Zarządzanie i biznes – na wydziałach: Zarządzanie Biznesem, Zarządzanie Informacją w Biznesie, Zarządzanie Finansami, Finanse i Systemy Informacyjne w Biznesie, Reklama i Marketing	Studia licencjackie, system zaoczny
5	Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej	Zarządzanie i marketing	Studia licencjackie, system zaoczny i eksternistyczny
6	Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi – Akademia Otwarta	Zarządzanie i marketing	Studia magisterskie
7	Akademia Polonijna w Częstochowie	Ekonomia – specjalizacja: finanse i bankowość oraz rachunkowość i podatki	Studia magisterskie
8	Zachodniopomorska Szkoła Biznesu w Szczecinie	Ekonomia – specjalizacja: informatyka gospodarcza	Uzupełniające studia magisterskie, system zaoczny i eksternistyczny
9	Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Warszawie	Ekonomia	Studia licencjackie, system dzienny, wieczorowy, zaoczny, eksternistyczny

Źródło: badania własne w ramach grantu KBN nt. Rozwój usług edukacji wyższej w erze nowych technologii, nr 2 H02C 087 23

4. Doświadczenia zagranicznych uczelni biznesowych w kształceniu na odległość

Oceniając dotychczasowy zakres tych przedsięwzięć, można chyba uznać, że jest to nadal czas eksperymentów w dydaktyce szkoły wyższej (zarówno dla uczelni, jak i studentów), ale w ujęciu strategicznym eksperyment taki oznacza budowę przewagi konkurencyjnej tych uczelni w przyszłości. Ujmując natomiast rzecz szerzej, należy stwierdzić, że rozwój tej formy kształcenia stanowi szansę upowszechnienia studiów wyższych w Polsce, gdzie obecny współczynnik skolaryzacji w szkolnictwie wyższym wynosi 43% wobec ponad 80% w USA, Kanadzie czy Australii. Ta forma studiów rodzi jednak poważne problemy związane z utrzymaniem odpowiedniej jakości kształcenia.

Mając na względzie odmiennosć systemów edukacji w Polsce i innych krajach, warto przyrzeć się amerykańskim doświadczeniom w obszarze e-edukacji³. Amerykańskie uniwersytety wirtualne przyciągają nawet dobrze wykształconych i wykwalifikowanych kandydatów, dla których jest to forma samokształcenia i podnoszenia kwalifikacji wobec rosnących wymagań pracodawców. Najbardziej popularne są programy MBA, choć ich ceny są wysokie (od kilkunastu do kilkudziesięciu tysięcy dolarów). Popularne są zarówno programy nie dające stopnia akademickiego (akredytowane i nie akredytowane), jak i programy dające taki sam stopień jak tradycyjne studia. Badacze tego rynku podkreślają, że wykorzystywanie przez uniwersytety nowych technologii to czynnik związany z ich ambicjami do kształtowania modnego, prorozwojowego image, a przy tym możliwość zmniejszenia kosztów pracy czy utrzymania budynków. Inicjatywy te mają też wyraźny komercyjny charakter zarówno dla uniwersytetów, jak i zainteresowanych tą branżą firm informatycznych. Trwa walka o klienta – studenta, słuchacza kursu oraz o produkt (elektroniczne kursy, materiały edukacyjne). Dostrzega się jednocześnie takie zagrożenia, jak:

- „urynkowienie” uczelni i jej produktów – poprawę gospodarowania szkołą, co wzmaga presję na efektywność,
- znaczący wpływ administracji na działania wykładowców i zawartość ich kursów,
- uczelnie zyskują kontrolę nad prawami autorskimi do kursów (jest to warunek wejścia na rynek szkoleniowy jako producent i dystrybutor materiałów edukacyjnych),
- wielu studentów nie chce rezygnować z tradycyjnych form kontaktu z wykładowcami.

Ponieważ polskie uczelnie wkraczają dopiero na drogę elektronicznego kształcenia, warto uświadomić sobie zarówno wynikające z tego szanse, jak i zagrożenia dla wykładowców, studentów i dla jakości kształcenia. Wykorzy-

³ A. Kubczak, *Amerykański sen o e-edukacji*, „Personel” 2002.

stanie nowych technologii powinno prowadzić do usprawnienia i unowocześnienia procesu edukacji na poziomie wyższym, ale nie może oznaczać obniżenia jakości kształcenia.

Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2010 r.

Jak w świetle powyższych uwag powinien ewoluować system szkolnictwa wyższego w Polsce? Odpowiedź na to pytanie możemy częściowo odnaleźć w projekcie MENiS: *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do roku 2010*⁴. Autorzy strategii jako cele kierunkowe rozwoju polskiego szkolnictwa wyższego wskazują m. in.:

- potrzebę utrzymania i rozwoju powszechności i dostępności szkolnictwa wyższego,
- prowadzenie działań na rzecz jakości i efektywności systemu studiów wyższych,
- konieczność rozwoju infrastruktury uczelnianej oraz dostępu do Internetu,
- popularyzację form kształcenia ustawicznego i e-edukacji.

Wyróżnione cele uwzględniają potrzebę podnoszenia poziomu wykształcenia społeczeństwa oraz zapewnienia większego dostępu do nowoczesnej wiedzy. Skuteczna realizacja strategii to zarazem warunek nadszycia polskiej edukacji wyższej za współczesnymi megatrendami – gospodarką opartą na wiedzy oraz społeczeństwem uczącym się.

Do osiągnięcia powszechnego i realizowanego na odpowiednim poziomie kształcenia w szkołach wyższych pomocne mogą być nowoczesne technologie informacyjne oraz rozwiązania telekomunikacyjne. Wraz z nimi rozpoczęła się nowa era w edukacji – „era dygitalizacji”, która z pewnością nie jest nowinką techniczną, ale ogromną szansą dla uczelni w dobie budowy społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy. Zadaniem uczelni, uniwersytetów jest stworzenie jak najbogatszych form i warunków zdobywania wiedzy, a zadaniem kształcących się – umiejętny indywidualny dobór ścieżki zdobywania i uzupełniania wiedzy.

⁴ *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do roku 2010*, materiały na konferencję, MENiS, Warszawa 2002, s. 21.

Mirosława Pluta-Olearnik

HIGHER EDUCATION SERVICES IN POLAND IN RELATION TO NEW TECHNOLOGY DEVELOPMENT

The aim of this article is the analyses and evaluation of education process changes on the level of higher education, influenced by new ICT technologies innovation. The primary subject of the article is Polish HE institution services, offering the educational programmes in the area of economy, marketing and management. The following matters are of the particular interest:

1. The aims and conditions of educational system development on the base of new technology.
2. The actual level and new initiatives of Polish HE economic institutions concerning educational offer preparations, on the base of ICT.
3. Foreign business HE institutions experiences in distance learning.
4. The assumptions of development strategies of Polish HE till 2010.